

TAŞEVA, Dildare (2014). “Rumî Sanatında Hayvan Karakterlerin İfadesi”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.675-677

Dildare TAŞEVA\*

## RUMÎ SANATINDA HAYVAN KARAKTERLERİN İFADESİ

**T**ürk halkları edebiyatı çok eskidir ve zengin tarihe sahiptir. Türk halklarının klâsik edebiyatında öyle nadir eserler vardır ki bunlar sadece bir Türk ülkelerinde değil belki de bütün dünyada millî bakış açısının, örf ve âdetlerin, değerlerin, öğüt ve amellerin, tecrübe ve sınavların zengin bir hazinesi olmuştur. Bu yapıtlar asırlar boyu kendi değerini koruyarak yeni nesillerin manevî ihtiyacını karşılamıştır. Mevlâna Celaleddin Rumî'nin eserleri de asırlardan beri hikmet dolu anlamı ile geniş okurlar kitlesinin itirafını kazanagelmektedir. 2007 yılı, UNESCO'nun kararıyla dünya çapında *Mevalâna Celaleddin Rumî Yılı* olarak ilân edildi ve bu büyük şahsın 800.yıldönümü genişçe kutlandı.<sup>686</sup>

Şair ve mütefekkir, Mevlevîye tarikatının kurucusu, Arapça, Farsça ve Türkçede aynı seviyede eserler veren Celâleddin Rumî; Feridüddin Attar ve Şemsi Tebrizî'yi kendine üstat bilmiştir:

*Eğer Attar bana ruh bağış ettiyse,  
Şemsi Tebrizî sır anahtarının tutturdu.*

Rumî şahsının gelişmesinde şair ve şeyh olan Şemsi Tebrizî'nin yeri büyüktür. Üç sene boyunca felsefe ve sufilik ilmini öğreten hocasına karşı çok büyük saygısından dolayı Rumî gazellerinde *Şemsi Tebrizî*, *Şemsi* mahlaslarını kullanmıştır. Hatta kırk iki bin beyitli *Divanı Kebir (Ulu Divan)* eserinin ikinci adı *Divanı Şemsi Tebrizî*'dir.

Rumî'nin sanatı, Osmanlı Türk edebiyatının en güzel örneklerindendir. Rumî şiirleri divanı, *Mekatip*, *İçindeki İçindedir (Fihi ma fihi)* ve *Mesnevî* kitapları miras olarak kalmıştır.<sup>687</sup>

Mevlâna Celaleddin Rumî'nin eserlerinde felsefe üstündür. Onun okurlara bir olay ya da hadisenin mahiyetini anlatabilmek için

---

\* Mirza Uluğbey Özbekistan Millî Üniversitesi.

<sup>686</sup>Mesnevî, Taşkent, Meriyus Yayınevi, 2010, s. 2. (Farsçadan Özbekistan Halk Şairi Cemal Kemal tercümesi)

<sup>687</sup>Özbekistan Millî Ansiklopedisi, Taşkent, Özbekistan Millî Ansiklopedisi Devlet Bilimsel Yayınevi, 2003, c.7, s.385.

sembollerden, imgelerden yüksek seviyede yararlanmış olması, vurgulanması gereken hususlardandır. Böyle sanatsal değere sahip olan vasıtalarından biri de hayvan karakterleridir. Celaleddin Rumî, hayvanlar vasıtasıyla etkili, sanatsal açıdan yüksek ve düşünmeye çağıran güzel ifadeler yaratabilmiştir. Nitekim Rumî *Aslan* adlı hikâyesinde insanda bulunan kötü özelliklerden biri olan nefsi bir aslan olarak tasvir eder. Hikâyede, aslan kendini bir hükümdar bilen, her şeye haklı olduğunu düşünen ve hayvanların doğal olarak kendine birer besin olduğunu kabullenen bir yırtıcı olarak tasvir edilir. Yalnız aslan aynı zamanda saf ve çabuk inanandır da. Bu yüzden tavşanın ikinci bir aslanın bulunduğu hakkındaki yalanına inanır. Öfkesini tutamaması sonucunda da hayatını yitirir.<sup>688</sup> Bu hikâyeyle Celaleddin Rumî insanı düşünmeye çağırmaktadır. Zira elinde bulunan şeyle yetinmeyip her şeyi sahiplenmeye çalışan insanın “içindeki beni” yani nefsi bir aslan gibidir. Aslanın faciasıyla maneviyatsız ve açgözlü insanların acılı sonuna ima edilir. İnsanlar her zaman kanaatli olmaya ve sabretmeye çağılır. Çünkü insanın başına gelen zorluklar ve başarısızlıkların ardından muhakkak güzellikler gelir. Bu durumda insan demirden irade giyerek her şeye sabretmeli ve elinde bulunanla yetinip ileri doğru adım atmalıdır. Edebiyatta aslan karakteri kuvvetin, üstünlüğün, cesaretin temsilcisi olmuştur. Yalnız aslanı nefsin temsilcisi olarak ifade etmek; Rumî’nin tabiat hadiselerine farksız bakmadığını, etrafında meydana gelen olayları derin bir şekilde anladığını, olaylara dikkatle baktığını ve “kalp gözü” açık bir insan olduğunu gösterir.

Hikâyede bulunan tavşan karakteri “başa gelen çekilir” diyerek teslim olmayan, imkân dâhilinde düştüğü durumla baş etmeye çalışan, pes etmektense en küçük de olsa bir parça koparmaya çalışan dayanıklı, tedbirli insanları temsil eder.

*Mesnevî*’de *Üç Balık* hikâyesi de vardır. Hikâyede Celaleddin Rumî toplumda bulunan insanlara özgü sıfat ve özellikler üzerinde durur.<sup>689</sup>

Mevlâna Celaleddin Rumî, üç balık karakterleriyle farklı durumlarda hayat sınavlarından geçen insanlara ima eder. Şartlı olarak onları üç guruba ayırır. Biri, tehlikeyi önceden fark edip arkadaşlarını bundan haberdar eden ilk balık gibi akıllı insanlardır. Bunlar akıllarını

<sup>688</sup> Mesnevî Hikâyelerinden Dersler, Taşkent, Muharrir Yayınevi, 2010, Birinci Kitap, s.22. (Yayına hazırlayan ve açıklamalar müellifi Abdumurat Tilavov)

<sup>689</sup> Mesnevî Hikâyelerinden Dersler, Taşkent, Muharrir Yayınevi, 2010, İkinci Kitap, s.44. (Yayına hazırlayan ve açıklamalar müellifi Abdumurat Halmurad)

kullanarak tehlikeyi atlatmayı başarırlar. Akıllı insan bir felaketi veya tehlikeyi fark edince hemen bir çözüm yolunu bulmaya çalışmalı ve hedeflerine doğru ilerlemeye devam etmelidir. İkincisi, arkadaşının uyarısına uymadığı için pişman olan ikinci balık gibidir. Bir hata yapan insan yaptığından hata olduğunu anladığında bundan pişman olmalı. Bu tür insanlar kendini ölü göstererek kurtulan ikinci balık gibi sonunda amaçlarına kavuşurlar. İkinci balığın geç de olsa bir tedbir yapması *Aslan* hikâyesindeki tavşanın hareketleriyle uygundur. Üçüncü gurup, başına ne gelirse çekmeye hazır olan, hedeflere doğru ilerleme zahmetine katlanmayan, hayattan mucize bekleyen üçüncü balık gibidir. Bu tür insanlar her an hayatın değişip onların yüzüne gülmesini beklerler ama bunun için en ufak girişimde bulunma zahmetine girmezler.

Doğa hadiselerine keskin bir bakışla bakan ve hiçbir şeyi dikkatinden kaçırmayan Rumî, hatta balıkların yaşam tarzı ve hareketlerini maharetle tasvir etmiştir. Ayrıca dikkat kesilmeden okunan olayların arka planında bulunan esas anlam Rumî kemâlinin bir göstergesidir. Hikâye olaylarını ilim sahibi olma zorluklarıyla bağlarsak, bütün zorluklara katlanan, ilim yolunda tevekkül eden, uykusuzluk ve zorluklar dağını geçen bir kişinin maneviyatça kâmil olacağını anlarız.

Kısacası, Mevlâna Celaleddin Rumî döneminin büyük bilginidir. Bıraktığı edebi miras onun manevî olgunluğunu gösterir. Tabiat hadiseleri, hayvanlar ve bitkiler hayatı, devlet yönetimi, dilbilimi ve edebiyat gibi birçok alanda miras bıraktığı bilgiler Rumî'nin ansiklopedik bir âlim olduğunu kanıtlar. Özellikle semboller, imgeler vasıtasıyla günlük hayatta yaşanan olaylara, birbirini tekrarlamayan kaderlere yaklaşımın sergilenmesi fikrimizin kanıtıdır.